

İbrahim Fevzi Güven, *Bosna-Hersek'te Savaş: Güvenlikleştirme ve Siyasi Liderler*, Nobel Bilimsel, Ankara 2023, 324 Sayfa, ISBN: 978-625-398-249-2.

Hasan Onur DEMİR*

“Bosna Hersek Savaş, Güvenlikleştirme ve Siyasi Liderler” adlı eser, Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Fevzi Güven’in “*Bosna Savaşının Ortaya Çıkmasında Radovan Karadžić ve Aliya İzzetbegović’in Kimlik ve Güvenlik Siyasetinin Rolü*” isimli doktora tezinden türeterek yazmış olduğu bilimsel bir eserdir. Eserde, “Bosna Savaşı’nın ortaya çıkmasında Radovan Karadžić ve Aliya İzzetbegović’in kimlik ve güvenlik siyaseti nasıl bir rol oynamıştır?” sorusuna cevap aranmıştır. Yukarıda adı geçen iki liderin kimlik ve güvenlik politikaları güvenlikleştirme teorisi kapsamında karşılaştırmalı olarak incelenerek, analiz edilmiştir. Ayrıca Boşnak ve Sırp’ların savaşın ortaya çıkmasında kimlik ve

güvenlik meselelerinin ve liderlerin rolüne yönelik algı ve görüşleri hakkında Bosna Hersek’te yapılan saha çalışması yoluyla bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne, ORCID: orcid.org/0009-0002-9658-4559, E-posta: honurdemir@trakya.edu.tr

Kitap, Öz-Ön Söz-Haritalar Listesi- Tablolar Listesi- Kısaltmalar Listesi-Giriş (ss. 1-14)-Birinci Bölüm: Bosna Savaşı'na Neden Olan Faktörler (ss. 15-52)-İkinci Bölüm: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve: Kimlik, Güvenlik ve Güvenikleştirme (ss. 53-94)-Üçüncü Bölüm: Karadziç'in Kimlik ve Güvenlik Siyaseti (ss. 95-138)- Dördüncü Bölüm: Aliya İzzetbegoviç'in Kimlik ve Güvenlik Siyaseti (ss. 139-206)-Beşinci Bölüm: Boşnakların ve Sırpların Savaşın Ortaya Çıkışına Dair Algı ve Görüşleri (ss. 207-274)-Sonuç (ss. 275-290)- Kaynakça (ss. 291-316) -Ekler (ss. 317-322) ve Öz Geçmiş (s. 323) bölümlerinden oluşmaktadır. Bölümlerin her biri yeterli uzunlukta ve iyi yapılandırılmıştır.

Kitabın Giriş kısmında (ss. 1-15) amaç, araştırma soruları, literatür hakkında genel bilgiler, yöntem, kaynaklar, çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları ile ilgili bilgi verilmiştir. Eserin kuramsal çerçevesini güvenikleştirme teorisinin oluşturduğu belirtilmiştir. Ulusal ve uluslararası literatürde konuya ilişkin çalışmalarda daha çok Miloseviç'in rolünün ele alındığı belirtilerek, diğer siyasi liderlere ve ülkenin iç dinamiklerine yönelik analizlerin eksik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca liderlerin karşılaştırmalı bir analizinin yapılmamış olması da yazar tarafından tespit edilen bir diğer eksikliklerdir. Çalışma literatürdeki bu açığa yönelik, güvenikleştirme teorisi çerçevesinde liderlerin söylemlerinden yola çıkarak kimlik ve güvenlik politikaları bağlamında karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Savaşın ortaya çıkış sürecinde siyasi liderlerin rolü incelenirken dönemin siyasi ve toplumsal durumunun ortaya konulması için nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay çalışması kullanılmıştır. Bosna-Hersek'te gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler ve katılımcı gözlem ile literatür taraması ise araştırmada kullanılan temel veri toplama araçları olmuştur.

Eserin "*Bosna Savaşına Neden Olan Faktörler*" (ss. 15-53) isimli birinci bölümünde, savaşın nedenlerine yönelik literatürdeki görüşler başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Balkan coğrafyasının çok kültürlü yapısına değinilmiş ve Bosna'daki savaşın "kadim nefretler" nedeniyle çıktığını savunan görüşler, literatürdeki karşıt görüşler üzerinden tartışılmıştır. Ayrıca siyasi liderlerin milliyetçiliği nasıl kullandıklarını, medyanın etnik gerilimleri nasıl körüklediğini ve etnik milliyetçi siyasi hareketlerin Yugoslavya'nın parçalanmasında nasıl etkili olduğundan bahsedilmiştir. Siyasi liderlerin yanı sıra yerel aktörlerin ve paramiliter unsurların rolü de incelenmiştir. Savaşın ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde silahlı grupların, silah ve mal kaçakçılığının, yağmacılığın ve oç alma duygusunun etkisine dikkat çekilmiştir. Bu bölümde dikkat çekilen bir diğer husus, demokratikleşme

süreci ile Bosna Savaşı arasındaki ilişki olmuştur. Demokratik barış teorisine karşı çıkan ve demokrasiye yeni geçmiş rejimlerde savaş ve istikrarsızlıkların arttığını savunan akademik çalışmalara değinilmiş ve Yugoslavya’da gerçekleşen çok partili seçimlerin, etnik milliyetçi liderlere kitleleri kışkırtma ve etnik temelde ayrıştırma fırsatı sağladığını, bunun da savaşa yol açtığını iddia eden görüşlere yer verilmiştir. Çalışmada merkezîyetçi ve âdemi merkezîyetçi taleplerin rolü analiz edilerek savaşa neden olan faktörlerden biri olarak Sırbistan’ın merkezi otoriteyi güçlendirme politikalarının, diğer cumhuriyetlerin özerklik ve bağımsızlık istekleriyle çatışması gösterilmiştir. Sosyopsikolojik faktörler de analize dahil edilerek; korku, tehdit, güvensizlik, nefret, şeytanlaştırma ve insandışılaştırma gibi psikolojik dinamiklerin, gruplar arası ilişkileri çatışmacı bir hale getirdiğine ve savaşa zemin hazırladığına vurgu yapılmıştır. Bunların yanında kötü ekonomik koşullar ve dış güçlerin savaşı engelleme noktasındaki beceriksizliğine de değinilmiştir.

“*Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve: Kimlik, Güvenlik ve Güvenlikleştirme*” (ss. 53-95) isimli ikinci bölümde, alanın önde gelen yazarlarının güvenlik ve kimlik kavramları hakkındaki görüşlerine yer verilerek çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Kimlik kavramının Soğuk Savaş sonrası dönemde Uluslararası İlişkiler disipliniinde nasıl ele alındığı ifade edilerek kimliğin tanımı, önemi, boyutları ve gruplar arası ilişkilerdeki rolü açıklanmıştır. Çalışma, kimlik çalışmalarının farklı disiplinlerden yararlandığını açıklayıp özellikle Sosyal İnşacı yaklaşımların kimlik kavramına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca kimlik kavramının Uluslararası İlişkiler disipliniindeki önemi ve gelişimi ortaya koyulmuştur. Böylece etnik çatışma, kimlik siyaseti, iç savaş gibi güvenlik sorunlarının analizinde kullanılabileceği gösterilmiştir. Güvenlik kavramının tanımı, önemi, boyutları ve Uluslararası İlişkiler disipliniindeki yeri ve güvenlik kavramının farklı seviyelerde ve alanlarda nasıl ele alındığı gösterilmiştir. Güvenliğin sadece nesnel bir durum değil, aynı zamanda öznel bir değerlendirme olduğunu vurgulanmış, güvenlik kavramının Uluslararası İlişkiler disipliniindeki önemi ve gelişimi açıklamıştır.

Bu bölümde ele alınan bir diğer husus ise Kopenhag Okulu’nun güvenlik yaklaşımı olmuştur. Askeri boyutla sınırlı geleneksel güvenlik anlayışına meydan okuyan Kopenhag Okulu, güvenliğin toplumsal, siyasi, ekonomik ve çevresel konuları da içerecek şekilde genişletilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kopenhag Okulu’nun güvenlik yaklaşımı, güvenlik analizinde kimlik, algılar ve sosyal yapılar gibi maddi olmayan faktörlerin de dikkate alınması gerektiğinin altını çizmektedir. Geleneksel güvenlik

çalışmalarını maddi faktörlere odaklanmaları ve güvenlik sorunlarının karmaşıklığını ele almadaki başarısızlıkları nedeniyle eleştirmektedir.

Kopenhag Okulu tarafından ortaya atılan ve bu çalışmanın kilit kavramlardan biri olan güvenlik tehditlerinin sosyal olarak nasıl inşa edildiğini ve meşrulaştırıldığını inceleyen güvenikleştirme yaklaşımıdır. Güvenikleştirme yaklaşımı, güvenliği bir söz-edimi olarak tanımlar. Buna göre, bir mesele ancak bir güvenikleştirici aktör tarafından varoluşsal bir tehdit olarak sunulduğunda ve bu hedef kitlesi tarafından kabul edildiğinde bir güvenlik sorunu haline gelir. Kopenhag Okulu'nun güvenlik yaklaşımı, geleneksel askeri kaygıların ötesinde güvenlik konularını analiz etmek için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda etnik veya dini gruplar gibi kolektif kimliklerin güvenliğine odaklanan toplumsal güvenlik kavramı da tartışılmaktadır. Toplumsal güvenlik, kimliğe yönelik tehditlerin özellikle çok uluslu devletlerde önemli bir güvenlik sorunu olabileceğini kabul eder. Kimliğin güvenikle nasıl bağlantılı olduğunu ve nasıl güvenikleştirilebileceğini veya tehdit edilebileceğini anlamının önemini vurgular. Bölümün sonunda güvenikleştirmenin sadece söz ediminden ibaret olmadığını, siyasi eylemler, bürokratik pratikler, medya ve profesyonel güvenlik mekanizmalarının da etkili olduğunu ve kamuoyunun rolünün yeterince vurgulanmadığını düşünen yazarlar tarafından güvenikleştirme yaklaşımına yönelik literatürde yer alan eleştirilere de yer verilmiştir.

“Karadziç’in Kimlik ve Güvenlik Siyaseti” (ss. 95-139) isimli üçüncü bölümde, Bosna Savaşı sırasında Sırp siyasi lider Radovan Karadziç’in kimlik ve güvenlik politikalarına odaklanılmaktadır. Buna göre Karadziç, Sırlar ve Boşnaklar (ve Hırvatlar) arasındaki kimlik farklılıklarını istismar etmiş ve Aliya İzzetbegoviç’in İslami kimliğini güvenikleştirerek homojen bir Sırp bölgesi yaratmayı ve siyasi ve bölgesel hedeflerine ulaşmayı amaçlamıştır. Bosnalı Sırları korku siyaseti yoluyla etnik olarak homojen bir Sırp devleti kurmaya ikna etmek için gerçek bir güvenlik tehdidi algısına dayanan bir güvenlik tehdidi söylemi inşa etmiştir. Güvenlik dilini, herhangi bir siyasi, hukuki veya sosyal engelle karşılaşmadan siyasi hedeflerine ulaşmak amacıyla olağanüstü otorite ve güç elde etmek için kullanmıştır.

Karadziç’in güvenlik söyleminin, güvenikleştirici aktörün gündemini meşrulaştırmak için var olmayan tehditler inşa ettiği vurgulanmıştır. Karadziç, Boşnaklar ve Hırvatlar tarafından yönetilen bağımsız bir Bosna-Hersek’te Bosnalı Sırların varoluşsal bir tehdit altında olduğunu ve Sırp kimliğinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu

savunmuştur. Sadece “iç düşmanları” değil, aynı zamanda Almanya, NATO, Masonlar, Vatikan, CIA, Suudi Arabistan ve “Bonn-Viyana-Zagreb-Sofya-Tiran-Roma eksenini” gibi dış düşmanları da hedef gösterdiği belirtilmiştir. Bu bölümde Karadziç’in medya yoluyla gerçekleştirdiği manipülasyonlar da vurgulanmıştır. Buna göre, Sırp kamuoyunu manipüle etmek ve onları bağımsız bir Bosna-Hersek’te Boşnaklar ve Hırvatlarla birlikte yaşamının varoluşsal bir tehdit olduğuna ikna etmek için Sırp medyası aracılığıyla çeşitli propaganda taktikleri kullanılmıştır. Kendisini Sırp halkının liderinden ziyade savunucusu olarak göstermiş, onlara liderlik etmekten ziyade hizmet ettiğini iddia etmiştir. Bunun sonucunda Karadziç’in güvenlikleştirme çabaları ona olağanüstü bir yetki vermiş; ancak aynı zamanda Bosna Savaşı sırasında Sırp güçleri tarafından işlenen savaş suçlarından da sorumlu olmuştur. Kitapta ayrıca Sırp milliyetçiliğindeki mağduriyet teması vurgulanmıştır. Karadziç’in söylemi Bosnalı Sırpıların kolektif kimliklerini ve güvenliklerini korumak için bir savunma savaşına girdiklerine başarılı bir şekilde ikna etmiştir.

Çalışmanın “*Aliya İzzetbegoviç’in Kimlik ve Güvenlik Siyaseti*” isimli dördüncü bölümünde (ss. 139-207), İzzetbegoviç’in Bosna-Hersek’teki kimlik ve güvenlik politikaları tartışılmaktadır. Bu kısımda, İzzetbegoviç’in neyi güvenlikleştirdiği ve kimi güvenlik tehdidi olarak tanımladığı sorusunun cevabı aranmıştır. Ayrıca iki liderin güvenlikleştirme siyasetleri karşılaştırılmıştır. Buna göre Karadziç Sırp ulusunun Boşnaklar ve Hırvatlarla bir arada yaşamasını güvenlikleştirirken, İzzetbegoviç kendisi de dahil olmak üzere Boşnak siyasetçileri dini kimlikleri temelinde güvenlikleştirmiştir. İzzetbegoviç, Bosna-Hersek’in toprak bütünlüğüne yönelik güvenlik tehdidinin Sırp radikal milliyetçi elitlerden geldiğini savunmuştur. Öte yandan Karadziç, Sırp ulusunun güvenliği için etnik homojenleşmenin gerekli olduğunu iddia etmiştir. İzzetbegoviç çok etnikli ve çok dinli bir Bosna-Hersek’in toprak bütünlüğünü savunurken, Karadziç etnik olarak homojen bir Sırp devletini hedefliyordu.

Bu bölümde Bosna-Hersek’teki savaşın çokkültürlülük ve etnik milliyetçilik idealleri arasında yaşandığı savunulmaktadır. Yazar ayrıca İzzetbegoviç’in siyasi hedeflerinin Karadziç’inkilere benzediği iddiasına da karşı çıkarak söylem ve politikalarındaki farklılıklara vurgu yapmaktadır. İzzetbegoviç’in kimlik politikasının birbiriyle bağlantılı birkaç boyutu vardı. İlk olarak, komünist rejime karşı Müslüman Boşnak kimliğini savunmuş ve çeşitli siyasi ve İslami hareketlere katılmıştır. İkinci olarak, özellikle siyasi partisi aracılığıyla, çok etnikli ve çok dinli Bosna-Hersek bağlamında Boşnak ulusal kimliğini vurgulamıştır. Üçüncü olarak, Bosna-Hersek’i parçalamak

isteyen Sırp radikal milliyetçi elitlere karşı Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunmuştur. Dolayısıyla İzzetbegoviç, Bosna-Hersek'teki çeşitli kimlikleri korumayı amaçlayan bir politika izlemiştir.

Ayrıca İzzetbegoviç'in Yugoslavist politikaları da tartışılmıştır. Başlangıçta Yugoslavya'nın reformunu ve korunmasını savunmuş, Bosna-Hersek gibi küçük cumhuriyetlerin haklarını garanti altına alan konfederal bir sistemi desteklemiştir. Ancak kriz derinleştikçe ve Slovenya ile Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra İzzetbegoviç görüşünü değiştirmiş ve uluslararası toplumun ülkeyi korumak için müdahale edeceğine inanarak Bosna-Hersek'i bağımsızlığa doğru götürmüştür. İzzetbegoviç başlangıçta güvenleştirmeden kaçınmış olsa da Sırp milliyetçiliğinin yarattığı güvenlik tehditleri onu bir güvenlik söylemi benimsemeye zorlamıştır.

Bosna Hersek'te dinleri veya etnik kökenleri ne olursa olsun İzzetbegoviç'in tüm vatandaşlar için eşit hakları garanti eden demokratik bir cumhuriyet kurma taahhüdünün altı çizilmiştir. Ayrıca İslami bir devleti reddettiğini ve dini özgürlükler ile demokratik değerleri savunduğu vurgulanmıştır. Boşnak Müslümanların Sırp hegemonyası karşısında kimlik ve güvenliklerine ilişkin endişeleri de ele alınmıştır. Bu bölümde genel olarak İzzetbegoviç'in düşünceleri ve eylemlerinin, Boşnak Müslümanların demokratik ve kapsayıcı bir toplum içinde haklarını ve varlıklarını koruma arzusundan kaynaklandığı belirtilmiştir.

Kitabın "*Boşnakların ve Sırpaların Savaşın Ortaya Çıkışına Dair Algı ve Görüşleri*" (ss. 207-275) adlı beşinci bölümü, Bosna Savaşı'nın patlak vermesine katkıda bulunan faktörlere ilişkin Boşnak ve Sırpaların algı ve görüşlerine odaklanmaktadır. Yazar, bu faktörlerin oynadığı rol hakkında veri toplamak için Bosna Hersek'te saha araştırması yapmıştır. Görüş ve değerlendirmeler, savaşa tanıklık eden Boşnak ve Sırpaların algılarını anlamak ve savaşa giden süreci deneyimleyen bireylerin görüşlerini öğrenmek açısından önemlidir.

Halkın algı ve görüşleri, siyasi liderler tarafından ortaya konan güvenleştirme politikalarının başarı ya da başarısızlığını belirlediği için güvenleştirme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla güvenleştirme politikalarının yansımaları ölçmek için yapılan saha çalışması oldukça önemlidir. Yazar tarafından, güvenleştirme sürecinin tam olarak analiz edilebilmesi için güvenleştirme girişiminin başarılı olup olmadığı, liderlerin söylem ve politikalarının ikna etmeye çalıştıkları

kamuoyu tarafından nasıl algılandığı ve kamuoyunun konuya ilişkin görüş ve değerlendirmelerinin de analize dahil edilmesinin gerekliliği ikna edici şekilde sunulmuştur.

Kitap, sosyal inşacılık, güvenlikleştirme, güvenlik, kimlik güvenliği gibi önemli kavram ve teorik yaklaşımların fikirlerini kullanarak Bosna-Hersek'te savaşın ortaya çıkmasında Radovan Karadžić ve Aliya İzzetbegović'in kimlik ve güvenlik siyasetinin rolüne dair teorik ve ampirik bir anlayış önerme hususunda başarılı olmuştur. Çalışma bu anlamda literatüre önemli ve orijinal bir katkı sunmaktadır. Kitabın sınırlılığı, yazar tarafından da belirtildiği üzere, Bosnalı Hırvatların analize dahil edilmemesi ve Miloseviç'in politikalarına yeterince değinilmemesi olmuştur. Bununla birlikte, kitabın iyi temellendirilmiş ve kapsamlı argümanları, Bosna Savaşı'na yönelik yapılan araştırmalara değerli bir katkı sunmaktadır. Bu kitabı okuyan araştırmacılar, Bosna-Hersek'i savaşa götüren süreçteki güvenlikleştirme siyasetinin rolünü daha iyi anlayacaklardır. Bu çalışma, uluslararası ilişkiler, güvenlikleştirme yaklaşımı, kimlik güvenliği ve Balkan çalışmalarıyla ilgilenen araştırmacı ve öğrencilerin ilgisini çekecektir.